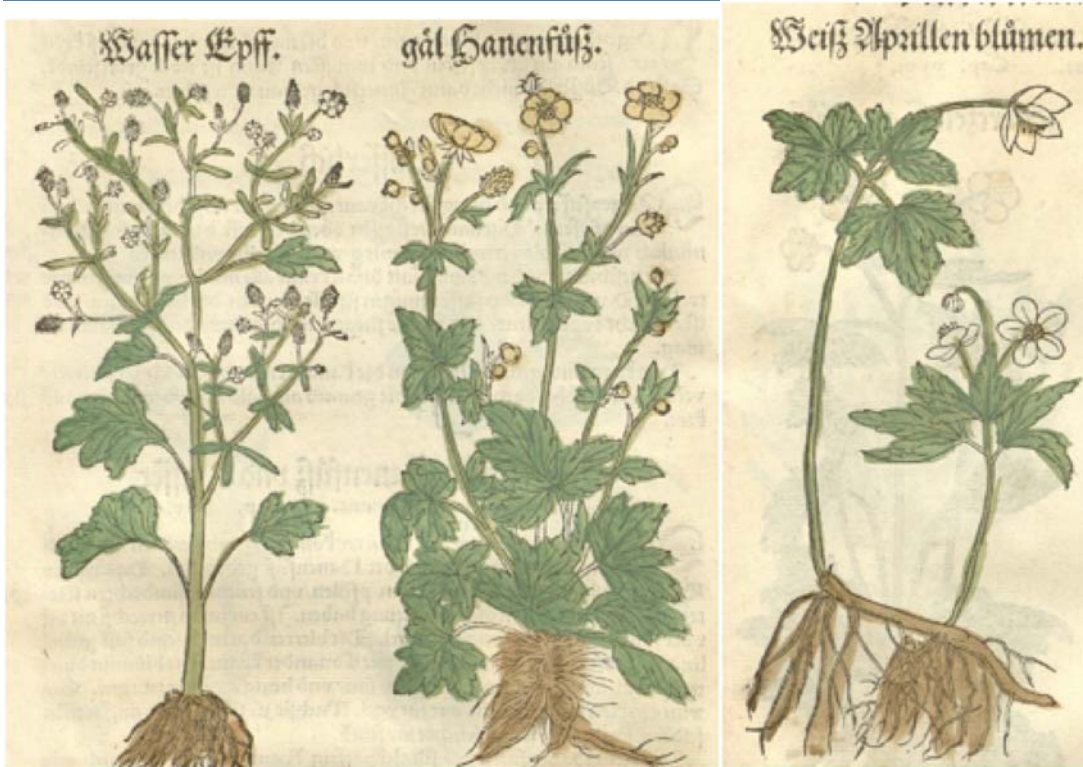

H. Bock: Kreuterbuch, 1560, Von kleinen hanenfusz und Wasser Epff, Ranunculi genant.

Von kleinen hanenfusz und Wasser Epff, Ranunculi genant. Cap. XXX.

Dieweil wir an die scharpffe kreütter kommen seind, wóllen wir gleich auch das wasser Epffs unnd der Hanenfusz gedencken. Das wasser Epff wachþt in unnd bei den lachen, pfülen, und feüchten sandechten stetten, gemeinlich da die frósch jr wonung haben. Ist ein zarts gewechþ nit vil uber spannen hoch, ein eniger stengel.

(Wasser Epff.) Die bletter darumb seind fast grün, lind, weych, und zerspalten, beinahe wie Cotinader kraut. Die blümlin dunkel gäl, kleiner dann der Hanenfusz, saur und hitzig auff der zungen. Gewint een klettechten samen, wie ein ygel. Wachþt zú zeiten auch auff nassen feldern, sonderlich wann feüchte jar seind. Der klein Hanenfusz unnd schalckhafftig Ranunculus, hat mich oft machen lachen das mir die augen uberlieffen. Ist ein klein gewechþ auff der erden außgespreit. Ein jedes blat hat fünff bletlin, alle zerspalten und auß getheilt. (1. Kleiner Hanenfusz.) Wann man das blat umb went

Van kleine hanenvoet en water eppe, Ranunculi genoemd. Kapittel 30.

Omdat we aan de scherpe kruiden gekomen zijn willen we gelijk ook dat watereppe en de hanenvoet gedenken. De watereppe groeit in en bij de meren, poelen en vochtige zandachtige plaatsen en gewoonlijk daar de kikkers hun woning hebben. Is een zacht gewas niet veel over zeventien cm hoog met een enkele stengel. De bladeren daarom zijn erg groen, zacht week en gespleten, bijna zoals koriander kruid. De bloempjes donker geel en kleiner dan de hanenvoet, zuur en heet op de tong. Wint klitachtig zaad zoals een egel. Groeit sommige tijden ook op natte velden vooral wanneer het vochtige jaren zijn.

De kleine hanenvoet en schalkachtige Ranunculus heeft me vaak maken lachen zodat me de ogen overliepen. Is een klein gewas op de aarde uitgespreid. Elk blad heeft vijf blaadjes, alle gespleten en gedeeld. Als men dat blad omdraait op de laatste zijde is elk blad

auff die letz zeiten, ist ein jedes blat beinahe anzusehen wie ein grüner frösch. Das kraut ist schwartzgrün und ein wenig rauch harecht. Die blüm schön gäl auff dem runden stengel. Die wurtzel rund einer bonen groß, mit kleinen anhangenden zaselen. Järlichs stoßt das kraut die alt wurtzel undersich, und gewint also ein neue uber der alten. Dīß kraut und wurtzel btrennen auff der zungen wie Euphorbium. Der ander Hanenfūß hat auch zerspalten schöne bletter, ist in der substantz grösser. Die bletter rings umb schön zerspalten, fast einem vogels klawen gleich. Die wurtzel ist langlecht, mit anhangenden zaseln wie die Wegerich wurtzel. Ein dünne langen holen stengel, mit fast schönen gäl blümen. Dīß geschlecht hat man mit künsten gefüllt gemacht, ist ein Junckfraw blüm zu den krantzten. (Junckfraw blümlin.) Etlichs dises gewächß findt man besprengt, wie (F iijj) [112] das Flóchkraut Plumbago. Ist auch ein btrennend kraut auff der zungen, sonderlich das mit den flecken.

Der dritt Hanenfūß oder weiß Ranunculus, wachset in den wälden, ist zerspalten wie der ander Hanenfūß oder schier wie Sanickel schwartzgrün (3. Aprillen blümen.) Gewint in der mitten des blats auff eim stengel im anfang des Aprillen ein einzige weißleibfarbe blüm wie ein blüm von einem apffelbaum. Die wurtzel ist zwerch geflochten im grund eines rocken halms dick. Btrent und rümpffet die zung wie der obgemelte Hanenfūß. Etliche tragen auch gäl blümen.

Von den Namen.

Dioscorides nent das Ranunculum im ij.büch cap.c. Batrachion, Chelidonium, Herbam Hirundinarium und Aquaticum, und Agreste Apium. Im Hermo. Barbaro würt es Apiastrum, Solamis, Strumen, Polyanthemus genent. (H. Barbarus. Horatius. Apuleius.) In Horatio Sardea Herba. Der Apuleius cap.vijj.nent Gelotophyen, Milcon, Coriannon, Corion, Stactycen, Causti [113] cen, Clonon, Rhuselinon, Catastacticen, Hephästion, Lycopnon, Selinon agrion, Selinon Hydation, Synechon, Carcadana, Memecon, Apium rusticum, Apium risus, Herbam Sceleratam, Apiastellum, Dentaciam, und Auricomum. Serap.schreibt im cccxiiij.cap. Senation sei apium Aque unnd heißt auch Roteathalmi unnd Hameanella, wiewol Circa instans das Senation für btunn Creß helt wie droben angezeigt.

Den ersten Ranunculum nennen wir wasser

bijna aan te zien als een groene kikker. Dat kruid is zwartgroen en een weinig ruig behaard. De bloem schoon geel op de ronde stengel. De wortel rond en een boon groot met kleine aanhangende vezels. Jaarlijks stoot dat kruid de oude wortel omlaag en wint also een nieuwe over de oude. Dit kruid en wortels branden op de tong zoals Euphorbium.

De andere hanenvoet heeft ook gespleten mooie bladeren, is in de substantie groter. De bladeren ringsom schoon gespleten, vast een vogelklaw gelijk. De wortel is langachtig met aanhangende vezels zoals de weegbree wortel. Een dunne lange holle stengel met erg mooie gele bloemen. Dit geslacht heeft men met kunsten gevuld gemaakt, is een jonkvrouw bloem tot de kransen. Ettelijke van dit gewas vindt men besprengd zoals [112] dat vlooiekruid, Plumbago. Is ook een brandend kruid op de tong, vooral dat met de vlekken.

De derde hanenvoet of witte Ranunculus groeit in de wouden, is gespleten zoals de andere hanenvoet of schier zoals sanikel zwartgroen. Wint in het midden van het blad op een stengel in aanvang van april een enkele witte vleeskleurige bloem zoals een bloem van een appelboom. De wortel is dwars gevlochten in grond en een rogge halm dik. Brandt en trekt de tong zoals de opgenoemde hanenvoet. Ettelijke dragen ook gele bloemen.

Van de namen.

(**Ranunculus sceleratus, Ranunculus bulbosus, de derde is Ranunculus auricomus**) Dioscorides noemt dat

Ranunculum in 2de boek kapittel 100 Batrachion, Chelidonium, Herbam Hirundinarium en Aquaticum en Agreste Apium. In Hermolaus Barbarus wordt het Apiastrum, Solamis, Strumen en Polyanthemus genoemd. In Horatio Sardea Herba. De Apuleius kapittel 8 noemt Gelotophyen, Milcon, Coriannon, Corion, Stactycen, Causticen, [113] Clonon, Rhuselinon, Catastacticen, Hephästion, Lycopnon, Selinon agrion, Selinon Hydation, Synechon, Carcadana, Memecon, Apium rusticum, Apium risus, Herbam Sceleratam, Apiastellum, Dentaciam en Auricomum. Serapio schrijft in

Epff, Aquaticum Apium oder Apium palustre, Doch von disem gewächß mit seinem rechten namen steht geschriben hernach am xl.ca.under dem kleinen Klappertoplin. Von dem andern Apio Aquatico liß das clv.cap. Den kleinen Ranunculum nent man kleinen Hanenfûß, von wegen der blûmen die sich vergleichen dem rechten Hanenfûß, wie in nachfolgenden cap.gemelt soll werden. Den andern Ranunculum nent man auch Hanenfûß, umb der blûmen und bletter willen. Den dritten weissen Ranunculum inn den wâlden nent man Aptillen blûmen. D. Otho nent den kleinen Ranunculum flammulam unnd Batrachium.

Von der Krafft und Würckung.

Der klein Hanenfûß mit seinem geschlechten, unnd gantzer substantz brennen alle gar, als scharpffe Cortosiva. Sollen Eüsserlich und nit in den leib genütz werden.

Eüsserlich.

Alle Hanenfûß mit gâlsen und weissen blûmen, gefüllt und ungefüllt, brennen ubel, Ziehen blasen so dise kreütter grün zerstoßen unnd auff blasse haut gelegt werden. Darumb mag man alle geschwâr und klôtz darmit auffsetzen. Wartzen und andere ungeschickte gewechß mit den safft bestrichen, verzeret die selben on schneiden oder brennen. (Etzen, Wartzen.) [114]

334de kapittel Senation is Apium Aque en heet ook Roreathalmi en Hameanella, hoewel Circa Instans die Senation voor bronkres houdt zoals boven aangezegd is.

De eerste Ranunculum noemen we watereppe, Aquaticum Apium of Apium palustre. Doch van dit gewas met zijn echte namen staat geschreven hierna in het 40ste kapittel onder de kleine klapprozen. Van de andere Apio Aquatico lees dat 45ste kapittel. De kleine Ranunculum noemt men kleine hanenvoet vanwege de bloemen die zich vergelijken met de echte hanenvoet zoals in navolgende kapittel gemeld zal worden. De andere Ranunculum noemt men ook kanenvoet vanwege de bloemen en bladeren. De derde witte Ranunculum in den wouden noemt men april bloemen. D. Otho noemt de kleine Ranunculum flammulam en Batrachium.

Van de kracht en werking.

De kleine hanenvoet met zijn geslachten en ganse substantie branden alle erg zoals scherpe corrosieve. Zullen uiterlijk en niet in het lijf genuttigd worden.

Uiterlijk.

Alle hanenvoeten met gele en witte bloemen, gevuld en ongevuld branden kwaad, trekken blazen zo deze kruiden groen gestoten en op blote huid gelegd worden. Daarom mag men alle zweren en blokken daarmee opeten. Wratten en ander ongeschikt gewas met de sappen bestreken verteert dezelfde zonder snijden of branden. [114]

Dodonaeus;

Van Hanenvoet kap. LXX

Het geslacht.

Van hanenvoet, als Dioscorides en Galenus schrijven, zijn er vier geslachten. Waarvan het eerste geslacht, als Apuleius schrijft, vier soorten heeft, een met grote, vette bladeren die water hanenvoet genoemd wordt. De tweede met witte bladeren die witte hanenvoet genoemd wordt. De derde met bruine bladeren die men luipaard klauwen noemt. Het vierde met paarse bloemen dat het derde geslacht verder gelijk is. En deze vier worden onder het eerste geslacht van hanenvoet van Apuleius gezet. Het tweede geslacht is keukenschel, die is haarachtig van stelen en bladeren. De derde is klein met gele bloemen. De vierde heeft witte bloemen.

Vorm.

Ranunculum primum genus quadruplex.

Ranunculus palustris of water hanenvoet. Ranunculus albus sive echinatus of witte hanenvoet. (Ranunculus sceleratus, Ranunculus arvensis, de luipaard klauwen is Ranunculus auricomus)

Water hanenvoet heeft witgroene, holle en effen stelen. Daaraan groeien diep gekerfde bladeren die op de bladeren van eppe of van *Apium* lijken maar witter, zachter en dikker zijn en die zeer heet en brandend in de mond zijn. De bloemen zijn bleekgeel en net als de bloemen van boterbloemen gevormd. Als die afvallen dan komen daar ronde hoofdjes na die veel op de eerste uitkomende doddetjes van koraalkruid lijken. De wortels zijn vele, dikke worteltjes.

Witte hanenvoet heeft ook witachtige, effen stelen en daaraan groeien witachtige, zeer gekloven en gesneden bladeren die vooral de bovenste die de bladeren van koriander van vorm volledig gelijk zijn. De bloemen zijn gelijk aan de voor vermelde en als ze vergaan zijn dan komt in plaats van een bloem vier of vijf rondachtige, platte, ruwe en stekende zaadjes. De wortel is vezelachtig, net als de voorgeschreven.

Luipaard klauwen hebben eerst rondachtige en daarna zeer gekloven en gespleten bladeren die bruingroen zijn en in het midden plekken en brede strepen hebben die bruinpaars of bruin vuurachtig zijn. De bloemen zijn mooi goudgeel en blinkend en daarna volgen ronde hoofdjes die ruwer zijn dan de hoofdjes van water hanenvoet.

Van dit geslacht wordt noch een ander gevonden, als Dioscorides en Apuleius schrijven, die paarse of purperen bloemen draagt en de luipaard klauwen anders in alle vormen gelijk is en dit geslacht is tegenwoordig nog onbekend.

Ranunculi secundum genus.

Herba Sardoa of keukenschel.

(*Pulsatilla vulgaris*)

2 Keukenschel heeft haarachtige stelen waaraan gekloven en zeer klein gespleten bladeren groeien die ook wat ruw en haarachtig zijn en gewoonlijk op de aarde uitgespreid liggen. Op de top van de stelen groeien purperbruine bloemen die als schellen gevormd zijn en van binnen gele worteltjes net als de rozen dragen. En als deze bloemen vergaan zijn dan komt daar een rond bolletje voort dat met groenbruinachtig haar bekleed is.

3 Het derde geslacht van hanenvoet is zeer klein, sterk en zwaar van geur en heeft mooie, goudgeel blinkende bloemen en dit geslacht is ook noch onbekend.

Ranunculi quartum genus of kleine hanenvoet of aprilse hanenvoet.

(*Anemone nemerosa*)

4 Het vierde geslacht brengt een of twee bladeren voort die gekloven en gespleten zijn net als de bladeren van andere hanenvoeten, waar boven een bloem groeit die van kleur geheel wit is of wit dat wat naar het geel trekt. De wortel is dun en groeit met aanhangende kleine worteltjes dwars in de aarde.

Plaats.

1 Water hanenvoet groeit in de grachten en staande wateren en soms in de beemden en lage, zandachtige plaatsen vooral als het natte jaren zijn.

Witte hanenvoet en luipaard klauwen groeien in de beemden en op natte en vochtige korenvelden. En deze drie geslachten zijn hier te lande zeer gewoon.

2 Het tweede geslacht van hanenvoet dat keukenschel genoemd wordt groeit graag op dorre, zandachtige en lege grond en wordt op veel plaatsen van Frankrijk en van Duitsland veel gevonden. Hier te lande wordt het in de kruidliefhebbers hoven geplant.

4 De kleine hanenvoeten groeien in de bossen en aan die kanten van de grachten en in donkere waterachtige plaatsen en worden ook hier te lande op veel plaatsen gevonden.

Tijd.

1 Het eerst geslacht van hanenvoeten waarvan drie soorten zijn, bloeit van in april tot in augustus of noch later.

2 Keukenschel bloeit in maart en soms ook in april.

3 De kleine hanenvoeten bloeien in april en kort daarna dan vergaan ze.

Naam.

Hanenvoet wordt in Grieks Batrachion genoemd en in Latijn Ranunculus, door Apuleius Herba scelerata endiocaustice. In Hoogduits Hanenfusz. Hier te lande hanenvoet. In Frans bassinet.

1 De eerste van het eerste geslacht wordt door sommigen in Grieks Selinon agrion en Selinon hydation genoemd. In Latijn Apium palustre en Ranunculus palustris. In Hoogduits Wasser epffs en Wasser hanenfusz. In Nederduits water hanenvoet. In Frans bassinet deauve.

De tweede wordt tegenwoordig in Latijn Ranunculus echinatus genoemd. In Hoogduits Weisz hanenfusz, Ackerhanenfusz. Hier te lande witte hanenvoet. In Frans bassinet blanche.

De derde wordt Ranunculus auricomus genoemd. In Hoogduits Wisen hanenfusz, Schwartz hanenfusz en ook Geel hanenfusz. In Nederduits luipaard klauwen en daar naar ook in Latijn Pes Leopardi en door sommigen Pes cornicis, uit Pes corni.

2 Het tweede geslacht heet Herba Sardoia, Apium sylvestre, Apium rusticum, Apiastrum en Apium risis met welke naam dat het ook in sommige apotheken bekend is. In Hoogduits Kuchen schelle. In Nederduits keukenschel. In Frans coquelourdes.

3 Het derde geslacht wordt door Constantinus de Keizer ook Chrysanthemum genoemd.

4 De vierde hanenvoet wordt Ranunculus parvus genoemd. In Hoogduits Weisz Aprile blumen, Kleiner hanenfusz en Waldthenle. Hier te lande kleine hanenvoet of aprilse hanenvoet.

Natuur.

Alle hanenvoeten zijn heet en droog tot in de vierde graad en vooral de keukenschel die de allerheetste is.

Kracht en Werking.

De bladeren of wortels van hanenvoeten die gestampt en op enige gezonde plaatsen van het lichaam gelegd worden bijten de huid en het gezonde vlees open en maken blaren, bladeren, roven en gaten en zijn van zichzelf goed om op de kwade, zwerende nagels en wratten te leggen om die af te laten vallen.

Ook mag je de bladeren van hanenvoeten gebruiken tegen zeer kwade ruwheid en schurft van het hoofd en andere kwade kriebels en om de littekens te verdrijven als je ze stampet en daar op legt en niet lang daarop zal laten liggen, maar terstond af neemt.

Item, de gedroogde wortels van hanenvoeten die verpoederd en in de neus gestoken worden laten niezen.

Hindernis

Alle hanenvoeten die ingenomen worden zijn schadelijk, hinderlijk en dodelijk, vooral de keukenschel die als ze ingenomen is de zinnen en het verstand berooft en de zenuwen van het aanzicht zo trekt en spant dat diegene die dit ingenomen hebben schijnen te lachen en al lachende sterven.

Van Sint Antonius raapje kap. LXXI

Vorm.

Batrachion Apulei of Sint Antonius raapje.
(Ranunculus bulbosus)

Dit kruid is ook een geslacht van hanenvoet en groeit ongeveer een tien cm of meer hoog. De bladeren zijn zeer ingesneden en lijken op de bladeren van boterbloemen. De bloemen zijn mooi geel. Het zaad groeit op ronde hoofdjes, net als bij de boterbloemen. De wortel is wit en rond als een klein raapje en soms als een noot groot met aanhangende worteltjes van onderen.

Plaats.

Dit kruid groeit op zandachtige, dorre beemden en dergelijke grasachtige plaatsen.

Tijd.

Sint Antonius raapje bloeit in april en in mei.

Naam.

Dit kruid wordt door Apuleius Batrachion genoemd en van het geslacht Ranunculus gescheiden. In Dietsche wordt het hier te lande Sint Antonius raapje genoemd.

Natuur, kracht en hindernis.

Dit kruid is van naturen en van werking de hanenvoeten zeer gelijk en is ook zeer hinderlijk als het ingenomen wordt net als de hanenvoeten.

Zie verder: <http://volkoomenoudeherbariaenmedisch.nl> en : <http://www.volkoomen.nl/>